

ÜNİVERSİTELERİMİZDE BAŞKA SORUNLAR DA VAR

Fikret Şenses¹

Üniversitelerimize ilişkin yasal düzenleme tartışmaları, özellikle son otuz yılda kamuoyunu en çok meşgul eden konular arasında yer aldı. Bu tartışmalar 1981 yılındaki yasal düzenleme sonunda üniversiter yaşamda birinci derecede söz sahibi olmaya başlayan Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) etrafında yeniden alevlendi. Çeşitli biçimler alarak süregelen tartışmalar bugün de hazırlanan çeşitli yasal düzenleme taslaklarına da yansıyan derin fikir ayrılıkları çerçevesinde bütün şiddetiyle devam etmektedir. Çoktürel (heterojen) yapılarının doğal bir sonucu olarak üniversitelerin asgari müşterekler üzerinde uzlaşabilecekleri bir yasal düzenleme bir türlü yapılamamaktadır.

1981 öncesinde yüksek öğretim kurumlarının akademiler ve üniversiteler arasındaki ayrışmadan kaynaklanan yapısı bu tarihten sonra farklı nitelik ve yapıdaki vakıf üniversitelerinin ve belki daha önemlisi ülkenin değişik yerlerinde açılan çok sayıdaki yeni üniversitenin katılımıyla daha da karmaşık bir görünüm içine girdi. Üniversite sisteminin giderek artan bu farklılaşma dönemi, neoliberal ekonomi politikalarının birçok diğer ülkeyle birlikte ülkemizde de giderek yaygınlaştığı dönemle örtüştü. Bu politikalar sonucunda üniversitelerimizde öğrencilere yönelik barınma, beslenme ve ulaşım gibi hizmetlerin taşeronlaştığı ve özelleştirildiği gözlemlendi. Vakıf üniversiteleri yoluyla paralı eğitim uygulaması yeniden başladı. Devlet üniversitelerinde ise öğrenci katkı payı uygulamasıyla aynı doğrultuda önemli bir adım atılmış oldu. Devlet üniversiteleri, derinleşen kaynak sorunları karşısında kurdukları vakıflar aracılığıyla kendi kaynaklarını kendileri yaratmak ve bu süreç içinde ister istemez serbest piyasa kurallarına uyum göstermek zorunda bırakıldı.

Üniversitelere ilişkin olarak ülkemizde süregelen tartışmaların önemini yadsımamakla birlikte bu yazımızda bu tartışmalarda büyük ölçüde gözardı edilen kimi önemli sorunlara, ağırlıklı sosyal bilimlerin çerçevesinde değinmeyi amaçlamaktayız.

Bu sorunların başında yabancı dilde eğitim gelmektedir. Oldukça yaygın olarak ilköğretim ve liseden sonra üniversite de süren yabancı dilde eğitimin yabancı dilin öğretim elemanları ve öğrenciler tarafından yeterince kavranamamış olmasından kaynaklanan güçlükler, anadilde bilim dilinin oluşmaması ve belki en önemlisi öğrencileri yerel sorunlardan uzaklaştırma gibi çeşitli sorunlar yarattığı ve beyin göçüne uygun koşullar hazırladığı gözardı edilmektedir. Yabancı dilde eğitim veren yükseköğretim programlarının son on-onbeş yılda önemli bir artış göstermesi bu kaygılarımızı artırıcı niteliktedir. Yabancı dilde eğitim deneyimleri uzun yıllara dayanan yüksek öğretim kurumlarının dahi bu konuda esnek bir tavır sergileyemedikleri, örneğin, Türkiye Ekonomisi, Türkiye İktisat Tarihi, Türk Hukuk Sistemi gibi dersleri bile yabancı dilde verme çabası içinde oldukları ve birçoğu Türkiye ile doğrudan ilgili lisansüstü tezlerin yabancı dilde yazılmasının yarattığı sorunları görmezden geldikleri gözlenmektedir.

Bu yazı kapsamında değinmek istediğimiz ikinci konu, özellikle sosyal bilimlerde akademik performans değerlendirme konusundaki gelişmelerin ülkemizdeki yansımaları ve uygulamada gözlenen çarpıklık ve sakıncalarla ilgilidir.

¹ ODTÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi. Bu yazıda önemli ölçüde F.Şenses, Difficulties and Trade-offs in Performance Evaluation in Social Sciences-A Turkish Perspective, ERC Working Paper, 03-11, Middle East Technical University, Ankara, Aralık 2003'ten yararlanmıştıdır.

Bkz. <http://www.erc.metu.edu.tr/menu/series03/0311.pdf>

Batı Avrupa ülkelerinde siyasal otoritenin üniversiteleri denetim altına alma talepleri arttıkça, üniversiteler uluslararası finans kuruluşlarının şartlılık kistaslarına benzer biçimde performans kistaslarıyla karşı karşıya kaldılar. Bu durum karşısında üniversiteler de öğretim elemanlarının atama ve yükseltme kistaslarını yeniden düzenleme çabası içine girerek kendilerini uluslararası akreditasyon ve kamu fonlarından daha büyük pay kapma yarışı içinde buldular. Üniversitelerin performans değerlendirmelerinde ise öğretim elemanlarının araştırma ve yayın etkinlikleri ön plana çıktı. Çeşitli kuruluşların bu temelde yaptıkları sıralamalar yüksek öğretim kurumlarının kalitesinin temel göstergesi olarak alınmaya başlandı ve birçoğu paralı eğitim veren bu kuruluşlar, serbest piyasa koşullarında birbirleriyle yarışmaya başladı. Araştırma ve yayın etkinlikleriyle ön plana çıkan öğretim elemanları ise, sporcu transfer piyasasındakine benzer bir biçimde değişik kurumlardan yüksek meblağlar karşılığında bir kurumdan diğerine transfer edilebilen üretim faktörlerine dönüştü.

Türkiye’de de siyasal otoritenin son dönemde üniversiteye ilişkin yasal düzenleme istekleri ve bazı üniversitelerin de, benzer bir çaba içine girmeleri yukarıdaki sürecin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Türkiye’de de çeşitli üniversiteler, başta akademik atama ve yükseltmelere ilişkin kararları olmak üzere akademik performans değerlendirmelerinde temel kistas olarak araştırma ve yayın etkinliklerini benimserken yurtdışında yapılan yayınlara ağırlık verme yolunu seçtiler. Özellikle Social Science Citation Index (SSCI) gibi uluslararası atıf endekslerince taranan dergilerde yayınlanan makalelere ve uluslararası yayınevlerince yayınlanan kitaplara ve bu kitaplar içinde yayınlanan bölümlere yurtiçi dergilerde anadilde yayınlanan çalışmalarla kıyaslanamayacak derecede büyük bir önem verilmeye başlandı. Merkezî doçentlik sınavlarında da yurtdışı yayınlara ağırlık veren bir yanlılık gözlemlendi. Kimi üniversiteler ve Türkiye Bilimler Akademisi gibi kuruluşlar yurtdışındaki yayın organlarında yayınlanan çalışmalarını çeşitli biçimlerde ödüllendirmeye başladı.

Bu değerlendirme sürecinin ortaya çıkardığı aksaklık ve sakıncaların büyük ölçüde gözardı edildiği söylenebilir. Bunların başında bir öğretim üyesinin etkinlikleri içinde çok önemli bir yer tutması gereken eğitim etkinliklerinin bu değerlendirme sürecinin hemen hemen tümüyle dışında tutulması gelmektedir. Başta SSCI kapsamındaki dergiler olmak üzere yurtdışındaki yayın organlarının yerel yayın organlarına kıyasla çeşitli üstünlükleri olduğu söylenebilir. Bunların başında bu yayın organlarında yayınlanan çalışmaların genellikle yayın öncesinde sıkı bir değerlendirme sürecinden geçmiş olması gelmektedir. Öte yandan, mevcut performans değerlendirmelerinin yurtdışı yayınlara ağırlık vererek araştırmacıları, birçoğu Anglo-Amerikan kökenli yurtdışı dergilerinin gündemine yönlendirdiği ve yabancı dilde eğitime benzer bir biçimde yerel sorunlardan uzaklaştırdığı söylenebilir. Bu tür bir yönelim, yerel araştırma fonlarının cıvıllığı ve uluslararası kuruluşların destekledikleri yerel araştırmalarda araştırma fonlarını kendi gündemlerinde ön plana çıkan konulara tahsis etme eğilimleri karşısında kuşkusuz daha da pekişmektedir.

Son yıllarda ardarda gelen ekonomik kriz ve büyük depremlerin Türkiye’de ortaya çıkardığı derin sosyal ve ekonomik bunalımda sosyal bilim araştırmalarının yeni bir ivme kazanamamış olmasının nedenlerini bir ölçüde bu çarpık değerlendirme kistaslarında aramak gerekmektedir. Araştırma ve yayın etkinliklerinin kalitesini artırmayı amaçlayan bu değerlendirme sürecinin yayın sayılarını ön planda tutarken yayın kalitesini de gözardı ettiği gözlenmektedir. Oysa, yurtdışında yapılan bir yayının yurtiçinde anadilde yapılan bir yayından bizatihi daha kaliteli olduğunu söylemek güçtür. Bir çalışmanın SSCI kapsamında bir dergide yayınlanmış olmasının her zaman iyi bir kalite ölçütü oluşturduğunu söylemek de güçtür. Örneğin, SSCI kapsamındaki dergilerde 1996 yayınlanan iktisat makalelerinin %26’sının yayın tarihinden sonra geçen ilk beş yılda hiç atıf almadıkları, %85’inin ise aynı sürede 10 veya daha az atıf aldığı gözlenmiş ve toplumsal yararlarının da sorgulanmasına

neden olmuştur.² Bir gözlemcinin çok çarpıcı bir biçimde belirttiği gibi, “bir bilim insanının yayın yapması, ne kadar yayın yaptığı ve özellikle nerede yayın yaptığı ne yayınladığından çok daha önemli hale gelmiştir.”³ Türk sosyal bilimcilerin SSCI kapsamındaki dergilerdeki yayınlarının önemli bir kısmının başlığında Türkiye veya Türk gibi ibarelerin geçiyor olması bunların bir bölümünün evrensel bilime katkıdan çok Türkiye’de olup biteni uluslararası kamuoyuna ana hatlarıyla aktarma işlevi gördüğü ve/veya mevcut analitik birikimin yerel bir uyarlaması olduğu kuşkusunu yaratmaktadır. Yurtdışı yayınları özendiren bir değerlendirme süreci yabancı dilde eğitim veren kurumlar ve eğitimlerini yurtdışında yapmış öğretim elemanları lehine bir ortam oluşturmakta ve kütüphane/internet erişimi gibi temel eğitim araç gereçlerden yoksun kesimlerin durumunu gözardı ederek kendi içinde etkileşen bir akademik topluluğun oluşmasını engelleyici unsurlar taşımaktadır.

Bu kısa yazı çerçevesinde ana hatlarıyla değindiğimiz yabancı dilde eğitim ve akademik performansın değerlendirilmesi konuları teknik birer sorun olmanın çok ötesinde sonuçları olan konular olarak üniversitelere yönelik yeni düzenleme ve planlama çalışmalarında da dikkate alınmalıdır. Üniversitelerin yabancı dil öğrenimine ağırlık vermeleri ve ders programlarının yabancı dilde yazılmış kaynaklarla desteklenmesi özendirilirken yabancı dilde eğitimin yukarıda belirtilen sakıncaları asla gözardı edilmemelidir. Bu yöndeki uygulamaların yaygınlaşmasına son verilmeli ve yabancı dilde eğitim veren programların yeniden gözden geçirilmesi ve bu konuda daha deneyimli konumdaki kurumların uygulamalarının daha esnek bir yapıya kavuşturulması sağlanmalıdır. Ara çözüm olarak da, yabancı dilde eğitim veren yüksek öğretim kurumlarında güçlü yerel unsurlar taşıyan dersler anadilde verilmeli, lisansüstü tezler mutlaka anadilde yazılmalıdır. Yerel unsur ve sorunları ön plana çıkaran ders programlarının oluşturulması ve bunlara yönelik ders kitaplarının grup çalışması bazında örgütlenerek yazılması özendirilmelidir.

Bunun gibi, sosyal bilimlerde akademik performans değerlendirme kıstasları yeniden gözden geçirilerek eğitim performansına değerlendirmelerde daha fazla ağırlık verilmesi sağlanmalıdır. Öte yandan, araştırma ve yayın etkinliklerinin değerlendirilmesinde yabancı dilde yapılan yayınlara özel ağırlık verilmesi uygulamasına son verilmeli, bu yayınlara öncelik verilmesi durumunda ise, kuramsal katkı içerenlere ve çok disiplinli ve başka ülkelerle kıyaslamalı çalışmalarla, çok sayıda atıf alabilen yayınlara önem verilmelidir. Performans ölçütlerinin oluşturulmasında toplumsal gündeme ve mevcut sorunların çözümüne yönelik çalışmalara ağırlık verilmeli ve kendi içinde etkileşebilen canlı bir akademik topluluğun oluşması amacı ön planda tutulmalıdır. Yine bu amaca yönelik olarak öğretim elemanlarının gönüllülük esasına dayalı olarak yükseköğretim kurumları arasında kısa süreli dolaşımı özendirilmelidir.

Üniversitelerimize ilişkin yasal düzenlemelerin eğitim sürecini daha önceki kademeleriyle bir bütün olarak ele alan ve üniversiteler arasındaki kuruluş yılları ve buna bağlı olarak gelişmişlik düzeyi açısından varolan çeşitliliği gözönüne alan bir anlayış içinde yapılması gereklidir. Başta fırsat eşitsizliği olmak üzere, eğitimin daha önceki kademelerinde gözlenen çeşitli olumsuzlukların yüksek eğitim kurumlarına taşındığı gözardı edilmemelidir. Fırsat eşitsizliğine kısa erimli bir çözüm olarak daha önceki eğitim kademelerinde de burs programları ve yoksul ailelere yönelik olarak “parasız yatılı” uygulaması yaygınlaştırılmalıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, başta ABD olmak üzere kimi sanayileşmiş ülkelerde uygulanan ve dezavantajlı kesimlere belirli kotalar ayıran uygulamalara (affirmative

² Bkz. Laband, D.L. and Tollison, R.D (2003), “Dry Holes in Economic Research”, *Kyklos*, 56, (2), 161-174.

³ Holub, H.W., Tappeiner, G. and Eberharter, V. (1991), “The Iron Law of Important Articles”, *Southern Economic Journal*, 58, s.326..

action) benzer düzenlemelerin üniversite giriş sınavlarında toplumsal cinsiyet ve bölgesel öncelikleri yansıtmak biçimde yapılması düşünülmelidir.